

РЕЦЕНЗИЯ

Конкурс, обявен със Заповед РД- 09-36 / 01.06. 2026 за заемане на академичната длъжност „доцент“ в професионално направление 2.1. Филология, научна специалност „Български език“, за нуждите на Секцията за история на българския език, Институт за български език „Професор Любомир Андрейчин“

Автор: проф. д-р Лилия Илиева

Единствен кандидат в конкурса е Магдалена Стефанова Абаджиева, доктор по филология и главен асистент в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, Секция за история на българския език.

Представяне на кандидата.

Гл. ас. д-р Магдалена Абаджиева е завършила бакалавърска степен по БФ в СУ 2002 г., магистратура по маркетинг във ВТУ през 2006 и е защитила докторска дисертация през 2006 г. в ИБЕ. Има една специализация в Италия, която е тясно свързана с основните ѝ научни интереси.

Основната научна област, в която са нейните изследвания, е щастливо намерена, защото дава възможност за издирване и проучване на слабо известни и дори неизвестни текстове. Това е книжнината на българите католици, която съдържа много разнообразни текстове: разнообразни по език, жанр и културна стойност.

Досега Магдалена Абаджиева работи основно с текстове в ръкопис (някои от които сама издирва и открива), свързани главно с южнобългарските католици, т.нар. павликяни. Някои от тези текстове са създадени от българи, други -- от католически мисионери чужденци, но на български език и с предназначение да бъдат четени от българи. Няма съмнение, че при създаването им мисионерите са използвали езикови консултанти от средите на българите католици.

Ще отбележа една особеност на тези текстове. Те имат скромно културно значение като произведения (с някои изключения). Същинското им значение е в отразяването на езикови особености на говорите, в които са възникнали, в условията на все още формираща се новобългарска книжовна норма. Т.е. те няма как да се създават в рамките на езиков стандарт просто поради липсата на такъв. Но дават богата представа за многообразието на народната реч на

българите и именно тук са както интересите, така и приносите на Магдалена Абаджиева, тяхна изследователка.

Хабилитационен труд.

Съгласно изискванията на закона, представен е хабилитационен труд: монографията „Книжнината на българите католици от XIX век и банатската книжнина“, отпечатана през 2024 г. в София, Издателство на БАН.

Авторката е представила също така още две отпечатани книги: „Ръкописният българско-италиански речник на отец Маурицио от 1845 г.“, издаден през 2020 в София, Издателство на БАН; както и една съавторска работа, хрестоматия: Магдалена Абаджиева, Марияна Цибранска-Костова, „Текстове от книжнината на българските католици и банатските българи“, София, Издателство на БАН, 2020.

В монографията, представена за хабилитационен труд, авторката предлага своя теза, която се стреми да обоснове и защити. Това е тезата за континуитета между книжовните текстови реализации на българските католици в страната и книжнината, създавана в други страни. Както се знае, има няколко вълни на емиграция на български католици на територията на старата Хабсбургска империя (впоследствие – Австро-Унгария), а след разпада на Австроунгарската империя те се оказват разделени между няколко нови държави, като най-запазена е българската диаспора в днешна Западна Румъния, в историческата област Банат. В миналото обаче български католици успешно са се вписвали в хърватската просвета и култура и някои от тях имат сериозни постижения, с които и хърватите с право се гордеят.

Интересите на М. Абаджиева обаче са фокусирани върху слабо известни или неизвестни автори, които тя открива, като използва и лични контакти с българи католици, освен, разбира се, и наличните ръкописи в библиотечните фондове. Съществен е нейният принос в обогатяването на корпуса от текстове, създадени в областта, която тя изследва.

Своята важна теза за наличието на континуитет между продукцията, създавана на територията на страната, и създаденото в чужбина, М. Абаджиева се стреми да докаже главно по два начина: първо, чрез графика и правопис, второ, чрез лексиката.

Известно е, че от определен момент българските католици използват само латиница и италиански правопис (италианският правопис е използван и в

по-стари източници при записи с кирилица, например, в писмата на чипровчани до Рим или в „Огледало на истината“ на Кръстьо Пейкич, във венецианското издание от 1716 г.). Така че той е традиция, която има стари корени, свързана е с книжнината на босненските католици, но вниманието на М. Абаджиева е насочено към детайли и очертаване на исторически промени.

Що се отнася до лексиката, тя е обща за говорната област на българските католици от XIX и XX век, преселниците са я пренесли от българската си родина и именно източнобългарският езиков пласт е бил подкрепян и от стандарта в Банат, където заедно с хърватизмите са били „чистени“ и особености на западнобългарския чипровски диалект.

Наред с трите книги, М. Абаджиева е представила и редица статии, повечето – свързани с основната проблематика на нейните интереси.

Статии, свързани с език и книжнина на български католици.

Ще се спра на някои моменти от представените статии, които смятам за важни или интересни.

Статията ѝ „Нови данни за книжнината на българите Католици през XIX век“ е създадена въз основа на доклад от научна конференция. Тя дава възможност да се представят важни черти от научните изследвания на М. Абаджиева. Докладът представя новооткрит ръкопис на Андреа Канова (известен автор и на книги) от 1845 г. М. Абаджиева определено е имала сполука с издирването на този ръкопис и това е сериозна научна заслуга. Същевременно тук се показва и една трудност в изследването на областта, в която работи М. Абаджиева. Тя представя Андреа Канова така: „Авторът е католически книжовник, свещеник от ордена на капуцините“.

Същевременно, в текста самият автор е представил труда си и себе си така:

„Praudinata Od Verata

Ubadina sas pitani, i odgovareni za faida od oneja hora, deto nemat ureme illi akal Dase nauciat po na dalboko.

Kitapce od jedin Redovnik od Red od Jesuitite“.

Вижда се, че авторът представя себе си като йезуит, а не като капуцин (капуцините са францисканци). Отбелязвам това, за да подчертая, че за изследването на католически текстове се искат и множество фонові знания, които са извън стандартните филологически компетенции. В повечето случаи

М. Абаджиева успешно се справя с такива трудности, но в случая е налице едно недоглеждане.

Интерес и в теоретичен план представлява статията „Банатските българи между банатския говор и палкенския език“, публикувана в списание „Български език и литература“.

Авторката сочи, че и в средите на самите банатски българи техният идиом се означава по различен начин – „палкенски“, „банатски“, „банатски български“ и „български“. Не е изненадващо и изречението: „В преобладаващата част в семействата си говорят на своя диалект, който назовават език“. Всеки, който е работил с информатори на терен при стандартно диалектоложко изследване, знае, че информаторите обикновено са убедени, че в тяхното село се говори на „език“, който си е на селото.

След това, информаторите сочат българския език като изучаван в училище: „Това се потвърждава и от въпроса какви езици са изучавали в училище. Тук 55% от запитаните отговарят „български“, което означава, че за преобладаващата част от банатските българи българският книжовен език е чужд, те имат нужда от допълнителна помощ за неговото изучаване“.

По принцип, никой не е изучавал в училище родния си диалект или семейния си идиолект! За всички българи книжовният стандарт е свързан първоначално главно с училището. Но в условията на Банат днес младите хора нямат подкрепа от семействата да научат не само българския книжовен стандарт, но дори и „палкенската“ му форма. Утешително изглежда все пак, че според твърдението на М. Абаджиева, „70% от анкетираните посочват, че в църквата говорят на „палкенски“, което потвърждава историческия факт, че именно църквата е спомогнала за запазването на банатския говор през годините и продължава да бъде пазителка на езиковата идентичност на банатските българи и днес“.

Интересна като замисъл е статията „Опозицията свое – чуждо в говора на българите католици от Белене в лексикални примери“, публикувана също в „Български език и литература“. Тук авторката е предложила според мене адекватно тълкуване на срещаната в говора дума бръзъйцъ за некрасива жена (свързвана от М. Абаджиева с румънската дума за „щъркел“). Авторката обаче (макар и предпазливо) погрешно свързва тази дума със срещаното в този говор „брас“ за ‘лице’, тя пише: „Подлежи на допълнително проучване и това дали

брас в говора на българите католици от Белене със значение ‘лице’ е сродна с *бръзъйць*. Според Елена Врайкова беленските католици не познават думата *лице*, използват само съществителното от мъжки род *брас*, напр.: *умуй си бръзъ* (измий си лицето), *убъу брас* (хубаво лице)“.

Това „брас“ обаче очевидно е от „образ“, дума, използвана в значението ‘лице’ в много български говори, между които и чипровския. Това прави появата на думата в Белене особено интересна, защото има стари връзки между тамошното католическо население и католиците в Чипровско.

Други изследвания

Научните интереси на М. Абаджиева са фокусирани, но са по-широки от областта на католическата книжнина. Тя има и други изследвания.

Отпечатан е неин доклад от научна конференция на Софийския Университет под заглавие „Поезия и нормативност“, посветен на творчеството на Николай Милчев. Н. Милчев е интересен съвременен поет и това изследване на М. Абаджиева не е случайно. Самата тя има сериозни интереси и изяви в областта на българската поезия, което придава и този колорит на езиковедските ѝ трудове.

М. Абаджиева е представила също и статията „Как учениците употребяват съюзите нито – нито, ту – ту и хем – хем?“, резултат от проведена от нея национална анкета. Статията е публикувана в списание „Български език и литература“. Тук отново е проявен интересът на авторката към живата говорна практика.

Заклучение

Д-р Магдалена Абаджиева има множество сполуки и щастливи находки, представени в нейни трудове, които дори е трудно да се изброяват. Така например тя успя да открие нов ръкопис на отец Едуардо, който е важна фигура и за българската култура изобщо като автор на една преработка за Паисиевата история (през изданието на Христати Павлович) за българските католици. Не е и нужно да се изброяват подробно, защото приносите ѝ и така са очевидни. Впечатляват и нейните умения на организатор в науката. Тя е била ръководител на важни проекти:

1. „Културната идентичност на банатските българи и българската католическа книжнина“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към МОН (договор КП-06-Н70/1) от декември 2022 г.

2. „Дигитализиране на текстове и изследвания, свързани с историята на българския език“, финансиран по ННП „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“ от септември 2022 г.

Имам лични впечатления от д-р Магдалена Абаджиева, която е положителен и добронамерен човек с честно отношение към науката.

Ще гласувам без колебание положително за нейния избор за доцент в областта, в която е обявен конкурсът.

1 август 2026

Подпис:

(Проф. д-р Лилия Илиева)